

В.П. Завада
(Полтава)

К ПРОБЛЕМЕ ВОСПИТАНИЯ САМОРЕАЛИЗАЦИИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ В БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье произведён теоретический анализ подходов к сущности самореализации личности, представлены основы воспитания у старшеклассников способности к будущей профессиональной самореализации.

Ключевые слова: самореализация старшеклассника, будущая профессиональная самореализация, культура профессиональной самореализации.

V.P.Zavada

CHALLENGES TO PUPIL'S EDUCATION IN SELF-REALIZATION OF FUTURE PROFESSIONAL ACTIVITY

In the article capacity has the conducted theoretical analysis of approaches to essence of self-realization of personality, represented bases of education for future professional self-realization.

Key words: self-realization of pupil, future professional self-realization, culture of professional self-realization.

УДК 37.033
Л.Г. ГОРЯНА
(Київ)

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПРОЕКТ ЯК СПОСІБ УПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ШКІЛЬНІ ПРИРОДНИЧІ ДИСЦИПЛІНИ

Ключові слова: технологія навчання, навчальний проект, природничі дисципліни

Постановка проблеми. В освітніх колах багато дискутують, якою повинна бути здоров'язбережувальна складова шкільної освіти в Україні, одним із шляхів якої є проєктивна екологічна освіта школярів. Як правило, вона здійснюється за трьома моделями: шляхом екологізації змісту традиційних навчальних дисциплін (географії, біології, хімії, фізики), запровадження окремих інтегрованих курсів або за змішаною моделлю.

Проте небезпідставно можна стверджувати – найістотнішим недоліком нашої традиційної системи освіти є те, що під час вивчення природничих дисциплін у школі загальні закони природи, зазвичай, не виступають у ролі наскрізних принципів обґрунтування причинно-наслідкових зв'язків у здобутті знань. У результаті цього в школярів формується інтелект на репродуктивному рівні (виконання будь-яких завдань за зразком або за інструкцією). Знання стають пасивними – це призводить до невміння переносити їх в інші навчальні ситуації та в життєву практику, а отже, самостійно приймати своєчасні й адекватні рішення [1, с.5].

За цих причин гальмується формування в учнів екологічного мислення (бережливого ставлення до природи, екологічної свідомості й екологічної культури, бережливого ставлення до власного здоров'я та життя інших).

Звичайно, причини і наслідки розвитку негативних екологічних ситуацій, можливість і необхідність подолання екологічної кризи мають відображувати за-

соби навчання. Але занадто занауковізовані підручники та посібники з природничих дисциплін щодо екологічного спрямування не завжди відповідають віковим навчальним можливостям учнів. Ці питання є обов'язковою складовою будь-якого з сучасних підручників географії, посібників з фізики. Зміст підручників з біології, хімії фрагментарно містить екологічні знання, що не сприяє формуванню в учнів системних здоров'язбережувальних знань. Здійснений аналіз, зокрема, методичних апаратів вітчизняних підручників засвідчив надто невелику кількість одномаїтних запитань і завдань екологічного та здоров'язбережувального характеру. Це гальмує і формування екологічних знань та основ здоров'я через шкільний курс біології.

Формування цілей статті. Ефективність упровадження здоров'язбережувального компоненту національної освіти залежатиме від низки факторів, серед яких одне з головних місць належить вибору педагогічних технологій, методів та окремих прийомів. Ця галузь природничих дисциплін, їхня екологізація ще недостатньо досліджені [3], а отже, становлять значний науковий інтерес, що й визначає зміст і мету даної статті – розгляд найбільш ефективних технологій вивчення біології в сучасній українській школі.

Виклад основного матеріалу. Однією з перспективних і дієвих педагогічних технологій навчання природних дисциплін є проєктивна. Стратегія даної технології полягає у співпраці вчителя й учня на рівні проєктивної діяльності. Реалізація спільного проєкту формує в учнів уміння висувати екологічно обґрунтовані гіпотези, пропозиції, робити узагальнення, критично ставитись до екологічної інформації. В результаті цього учні навчаються передбачати очікувані наслідки, усунути негативні причини, дотримуватися безпечної поведінки.

Відповідає сучасним вимогам у реалізації екологічної освіти застосування мультимедійних технологій. Зокрема, впровадження навчальних комп'ютерних технологій сприяє навчанню учнів моделювати екологічні ситуації, здійснювати обробку результатів спостереження, що значно розширюватиме світогляд, зближує навчання з життям, надає інформацію про проблеми взаємодії між людиною й довкіллям [4, с.93].

Учнівській проєкт має бути організаційно-діяльним, йому як технології навчання належить першорядне місце щодо чіткої, поетапної системи створення та реалізації впровадження в навчально-пізнавальній діяльності учнів. Стратегією цієї технології є формування емоційно-ціннісної сфери (мотивації до екологічно безпечної поведінки, свідомого ставлення до збереження здоров'я, зацікавленості у вивченні екології задля збереження життя на Землі).

Впровадження особистісно зорієнтованої технології навчання під час проєктивної діяльності відіграє провідну роль у формуванні громадянської відповідальності школярів, гуманного і дбайливого ставлення до сусідів по планеті; наполегливості, стриманості у бажаннях; самооцінювання своїх вчинків. Методика вищевказаної технології ґрунтується на індивідуальному підході до кожного учня, врахуванні навчальних можливостей, прийняттого темпу навчання, здібностей. Основною ідеєю є розвивальний підхід, тобто не надання вчителем готових знань з екології, а навчання умінням їх здобувати та переносити в реальні життєві ситуації.

При формуванні навчального проєкту з екології доцільні ігровий підхід, імітаційне моделювання. Ігровий підхід до формування екологічних знань включає створення особливого простору навчальної діяльності, в процесі якої учень готується розв'язувати життєво важливі екологічні проблеми і реальні утруднення, "проживаючи" ці ситуації та способи їх подолання під час ігрової пізнавальної

діяльності. Наприклад, у восьмикласників велике зацікавлення викликає домашнє завдання, коли, користуючись текстом підручника і власним життєвим досвідом, їм пропонується скласти сценарій акції “Життя без сміття” або рекламу та антирекламу вторинного використання поліетиленових пляшок, пакетів. Аналогічно можна запропонувати скласти рекламу й антирекламу впливу чинників довкілля на стан нервової системи: побутового та вуличного шуму, складу повітря, температурних чинників, їх вплив на здоров’я людини [5].

Чільне місце в екологічній освіті та вихованні належить курсу біології, до змісту якого входять теоретичні та рефлексивні основи організації правильної взаємодії людини з природою, довкіллям.

Так, екологічні знання учнів розширюються і поглиблюються під час вивчення біології в 7-му класі теми “Корінь”. Розглядаючи опорну функцію коренів, завдяки яким рослина закріплюється в ґрунті і протистоїть вітрам, учитель підкреслює їх роль в укріпленні ярів, схилів рік, зсувів. Формуванню в учнів уявлення про екологічну значущість коренів у реальному житті людини сприяє виконання ситуаційного завдання: „Якщо ви були б головою державної адміністрації вашого району, знаючи будову кореневих систем, який екологічний проект могли б запропонувати для підтримки екологічної рівноваги на вашій вулиці?” Такий методичний прийом залучає учнів до проєктивної діяльності [6].

Розповідаючи про застосування добрив для підживлення рослин у темі “Мінеральне живлення”, вчителю бажано звернути увагу учнів на правильне їх використання і збереження. На основі отриманих знань і повсякденного досвіду учням пропонується зробити умовиводи про те, що надмірне внесення добрив, недотримання агротехнічних вимог до їх внесення руйнує життя тварин і мікроорганізмів, які мешкають у ґрунті і виконують певну екологічну функцію. Неправильне збереження добрив (під відкритим небом) призводить до забруднення водою наслідком їх вимивання під час дощів або поливу, що спричиняє отруєння водних організмів і викликає бурхливий розвиток ціанобактерій та заболочення водою. Особливу увагу слід звертати на наслідки діяльності людини, шкідливий вплив на рослини пилу, диму, сажі, що виділяються промисловими підприємствами [5].

Норман Борлауг, автор «зеленої революції» (Акапулько, Мексика), зазначав, що людство, аби зберегти себе й природу, повинно усвідомити зміст усієї своєї діяльності, зробити її безпечною для довкілля.

До проєктивної діяльності можна віднести виконання ситуаційних завдань. Учням можна запропонувати такі з них:

Картка №1. На лісовій галявині грибники розвели багаття. Вони обідають, відпочивають. Їх діти ламають гілки березок, щоб захищатися від комарів. Відпочили, пішли далі. Не зовсім загасили багаття. Експертні очікування на 4 години, рік, 10 років.

Картка 2. Мешканці міста, збираючи чорниці, сіли відпочити. Консервні банки, поліетиленові пакети, скляні пляшки вони залишили після себе. Доведіть ваші експертні очікування на рік, 10, 100 років.

Картка № 3. На берег річки заїхала вантажівка, звалила виробниче сміття: якийсь порошок, металеві банки з-під фарби, будівельні відходи. Ваше експертне передбачення через рік, 10, 100 років.

Після розв’язання завдань учням пропонується прийняти експертне рішення.

При вивченні зоології учням 7-х класів можна запропонувати такі запитання до екологічної вікторини:

1. Поясніть походження терміну “екологія”.

2. Обґрунтуйте відмінність понять “система органів”, “популяційна система”, “екологічна система”.
3. Дайте визначення поняття “екологічні фактори”.
4. Перерахуйте підрозділи науки екології.
5. Складіть схему класифікації абіотичних факторів.
6. Перерахуйте відомі екологічні угруповання тварин.
7. Визначте, за якими ознаками тварин відносять до екологічних угруповань.
8. Обґрунтуйте екологічний закон єдності організму і середовища.

На прикладі практичної роботи “Вивчення екологічної ніші виду” розглянемо методичні прийоми формування загальноекологічного поняття “екологічна ніша”. Цілями і завданнями запропонованої роботи є сформулювати в учнів поняття “екологічна ніша”, навчити свідомо описувати екологічну нішу за результатами спостережень і за інформацією підручника; довести до учнів вплив екологічних факторів на досліджуваний вид.

Обладнання: гербарії різних видів рослин, колекції комах, опудала тварин (малюнки), визначники рослин, тварин, підручники зоології, біології (6 клас).

Методичні поради: екологічна ніша визначається як сукупність умов існування життя організму в екосистемі. Досліджувані об’єкти повинні бути знайомі і доступні для опису. Бажано використовувати рослини, які раніше вивчалися на уроках та належать до таких родин: Складноцвіті, Лілійні, Розові, Злаки, Бобові.

Задля надання характеристики комах слід також орієнтуватися на вже вивчені види. Під час роботи рекомендуємо застосовувати текст підручника, довідники, додаткову літературу.

Вивчаючи особливості зовнішньої будови представників кожного класу хребетних тварин, необхідно виявити ознаки пристосованості до певних умов існування, способу життя. Важливим є навчити учнів наукової послідовності аналізу тварини і рослин

Після закінчення роботи учням пропонується зробити висновки про причинно-наслідкові зв’язки появи ознак пристосування до умов середовища існування.

Під час ознайомлення з поняттям “екологічна ніша” визначається:

а) систематичне положення виду; б) місце (роль) виду в біоценозі; в) вплив абіотичних факторів; г) морфо-структурні пристосування; д) фізіологічні і поведінкові особливості. Під час заняття достатньо дослідити один вид рослин чи тварин.

Хід роботи

Завдання. 1. Розгляньте представлені на заняття види рослин і тварин.

2. Складіть характеристику екологічної ніші, дотримуючись наукової послідовності

План характеристики рослин

1. Назва виду, його систематичне положення: відділ, родина, рід, вид.

2. Морфологічні особливості: коренева система і ступінь її розвитку, пагін. Розташування в просторі; лист – форма листкової пластинки, жилкування, розташування листків, розмір листкової пластинки (верхня й нижня межа); квітка – формула, тип суцвіття; тип плоду.

3. Місце існування. Кліматичні чинники: температура (середня, мінімальна, максимальна), вологість, світло. Тип ґрунтів. Сприятливі умови для існування виду: відкриті, закриті, схил, гориста місцевість

4. Фізіологічні особливості: час появи перших листків, час бутонізації, поява квіток (початок, тривалість); тип запилення, пристосування до запилення, час утворення плодів, пристосування до поширення плодів і насіння. Особливості роз-

множення (вегетативного, статевого). Пристосування до несприятливих умов . Сезонні явища в житті виду.

5. Екологія виду. Становище виду в рослинному угрупованні, інші близькородні види в угрупованні, конкуренція інших видів, її інтенсивність. Становище виду в ланцюзі живлення; якими тваринами використовується в їжу.

План характеристики тварин

1. Назва виду, його систематичне положення (тип, клас, ряд, родина, рід, вид).

2. Морфофізіологічні особливості: опис зовнішнього вигляду, характерні ознаки, розміри, спосіб пересування.

3. Фізіологія: особливості живлення, дихання, виділення, розмноження. Статеві відмінності між особинами, поведінка в шлюбний період, час спарювання, особливості розвитку, турбота про нащадків, середня тривалість життя; розвиток органів чуття, реагування на несприятливі чинники, спілкування один з одним.

4. Середовище життя. Місце існування. Риси пристосування. Спосіб життя.

Важливим є обговорити результати дослідження екологічної ніші організмів. Після обговорення учні самостійно формулюють висновки на основі отриманих результатів щодо екології досліджуваних видів.

Без проведення екскурсій екологічна освіта в умовах міста не буде повноцінною, знання залишатимуться пасивними. Метою цих екскурсій є навчити учнів визначати екологічний стан окремих компонентів природи й довкілля лісопаркової зони міста, проводити прості екологічні спостереження, моніторинги; навчити переносити здобуті знання в реальне життя. Зміст екскурсійних екологічних маршрутів може бути різноманітним, у залежності від місцевості, об'єктів, часу року. Тематика може бути такою:

1. Екологічний моніторинг лісопаркової зони.
2. Людина і рослини парку.
3. Аудит озера в лісопарковій зоні.
4. Комахи сусіднього парку.
5. Людина і тварини парку.
6. Практичне значення птахів міста.

Обладнання: блокнот для нотаток, олівці, лінійки, по можливості біноклі.

Завдання екскурсії повинні бути доступними для виконання:

1. Пройдіть екскурсійним маршрутом.
2. Зберіть і опрацюйте матеріали екскурсії.
3. Зробіть висновки про екологічний стан довкілля.
4. Сформулюйте пропозиції щодо покращення екологічного стану досліджуваного природного комплексу.

Перед проведенням екологічної екскурсії бажано провести інструктаж. Учні пропонуються самостійно розробити пам'ятку-пораду щодо спостережень за живими об'єктами. Роль учителя полягає в організації обговорення, у коригуванні, доповненні, з'ясуванні правил екологічної поведінки у природі.

Наводимо орієнтовну пам'ятку-пораду щодо спостереження за життям мурашника:

1. Правила поведінки: Увага! Спостереження проводять тихо, не створюючи шуму. Підходити близько до мурашника забороняється.
2. Вкажіть місце розташування мурашника.
3. Проведіть його заміри.
4. Спостерігайте за мурашками, вивчіть їх кормову ношу.
5. Прослідкуйте за активністю мурашок у різні часи доби протягом 10-15 хв. щоразу.

6. Зафіксуйте час спостережень.

7. Подібні спостереження проведіть протягом декількох днів (у різну погоду). Як змінюється активність?

8. Зробіть результати спостережень у вигляді таблиці.

Ефективною формою проєктивної технології є проведення екологічної екскурсії. Щоб проводити екскурсії на екологічній стежці, її бажано правильно облаштувати. Основними функціями екологічної стежки є навчальна – формування в учнів навичок перенесення екологічних знань у реальне життя; розвивальна – формування екологічної свідомості, культури, формування екологічного мислення як складової загальної культури; виховна – залучення учнів до спілкування з природою.

Основними завданнями проєктивної діяльності на екологічній стежці є:

1. Ознайомлення відвідувачів із об'єктами живої та неживої природи.

2. Розробка і проведення на відповідних пунктах стежки теоретичних і практичних занять.

3. Пропагування й проведення природоохоронних заходів.

4. Інформування про види рослин, тварин.

Таким чином, екологічні стежки є перспективною формою організації навчально-виховного процесу з природничих дисциплін.

Для впровадження здоров'язбережувальних технологій задля формування в учнів екологічної свідомості важливим є формування критичного (аналітичного) мислення. Проєктивна діяльність спрямована на підготовку школярів до цілісного сприйняття екологічних проблем, до свідомого розуміння природних процесів як результату здоров'язбережувальної діяльності, розуміння міжгалузевої взаємодії багатьох наук щодо подолання негативного впливу екологічних криз на здоров'я людини.

Висновки. Отже, запропоновані методичні підходи до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів під час занять з екології сприяють формуванню наукового світогляду, викликають стійке бажання до подолання екологічних проблем, активізують участь у природоохоронному русі; змушують дітей уважно придивлятися до того, що відбувається навколо, усвідомлювати практичну значущість науки екології, дотримуватись правил екологічної етики щодо об'єктів природи.

Література

1. Екологічна освіта школярів (збірник програм): 5-11 класи / Л.С. Ващенко (відп. за випуск). – К.: Перун, 1998. – 112 с.
2. Білявський Г. О. Основи загальної екології / Білявський Г.О., Падун М.М., Фурдуй Р.С. – К.: Либідь, 1997 – 368 с.
3. Основи соціоекології: Навч. посібник / Г.О. Бачинський, Н.В. Беренда, В.Д. Бондаренко та ін.; За ред. Г.О. Бачинського. – К.: Вища шк., 1995. – 238 с.
4. Бровдій В.М. Охорона природи / В.М. Бровдій. – К.: Генеза, 1997. – С.93.
5. Горяня Л.Г. Формування в молоді здорового способу життя через екологічну освіту: науково-методичний посібник / Л.Г. Горяня. – К.: Основа, 2006. – 100 с.
6. Горяня Л.Г. Екологічна освіта та виховання в іграх і тренінгах: Методичні рекомендації для вчителів, вихователів, керівників гуртків // Горяня Л.Г., Хрутьба В. О., Малько Г.О. – К.: Основа, 2003. – 132 с.

Л.Г. Горяная
(Киев)

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ПРОЕКТ КАК СПОСОБ ВНЕДРЕНИЯ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ШКОЛЬНЫЕ ЕСТЕСТВЕННЫЕ ДИСЦИПЛИНЫ

Система непрерывного экологического образования и воспитания строится и развивается на основе действующих государственных законов Украины, Национальной доктрины развития образования Украины XXI ст. Доминирующим направлением Концепции экологического образования является реализация кардинального реформирования подготовки учителя к проективной организации учебно-воспитательного процесса по экологии. Следовательно, в статье идет речь о способах организации проективной деятельности во время изучения естественных дисциплин.

Ключевые слова: технология учебы, учебный проект, естественные дисциплины

L.G.Goryana

ECOLOGICAL PROJECT AS METHOD OF INTRODUCTION HEALTHKEEPING TECHNOLOGIES IN SCHOOL NATURAL SUBJECTS

The system of continuous ecological education and education is built and develops on the basis of state laws in force of Ukraine, National doctrine of development of education in Ukraine XXI century. Dominant direction to Conception of ecological education is realization of cardinal reformation teachers' preparation to project organization of educational process on ecology. Consequently the article the article deals with methods of organization project activity during the studying of natural subjects.

Key words: technology of studies, educational project, natural disciplines

УДК 378.14:81'243
Р. В. МИЛЕНКОВА
(Суми)

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМООРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗРОБКИ ОСОБИСТОГО ПРОЕКТУ СТУДЕНТА У ВНЗ

Ключові слова: особистий проект, життєве проектування, готовність до ціложиттєвого самовдосконалення, життєтворча компетенція.

Постановка проблеми. У суспільстві сформувалася тенденція до безперервного інноваційного розвитку, відповідати вимогам якого особистість може, тільки володіючи навичками самоорганізації та вмінням будувати й реалізувати свій життєвий проект. Означена проблема полягає у вирішенні суперечності між соціальним замовленням та недостатньою розробкою методик впровадження спеціальних занять із формування особистого проекту студентів.

Зв'язок даної статті з науковими та практичними завданнями полягає в тому, що вища освіта потребує вдосконалення в напрямі відповідності сучасним тенденціям підготовки успішної особистості.

Аналіз актуальних досліджень. У контексті дослідження було здійснено огляд наукових публікацій з означеної проблеми. Виявлено, що поняттям особистого проекту в педагогіці займалися І. Бех, Л. Даниленко, І. Єрмаков, О. Козлова, О. Пузіков та ін. З особливою увагою проблему життєтворчості розглядають у межах акмеології, зокрема автори К. Абульханова, А. Гусев, А. Деркач, В. Зазикін, А. Маркова та ін.